

Door Leeuwarder tingieters gemerkte loden gewichten

M.A. Holtman

In 'METEN & WEGEN' heeft de heer J.R. Henstra op p. 1836 een loden gewicht beschreven dat duidelijk door een tingieter was gemaakt/geijkt. Dankzij het jaartal 1715 op dit gewicht, kon de werkzame periode van de ijker nauwkeuriger worden bepaald. Over andere produkten van de Friese tingieters en dan met name over de voormetrische inhoudsmaten, is weinig geschreven. Veel van deze tinnen maten zijn namelijk niet geijkt. Het enige houvast bij de determinatie van deze voorwerpen is het tinmerk en de (berekende) inhoud.

Dr. A. Wassenbergh heeft in 1943 in *De Vrije Fries* geschreven over *Het oude tingieters-bedrijf in Friesland*. Hij heeft daarin een vrij uitgebreide lijst gepubliceerd van Friese tingieters en daaruit afgeleide lijsten van keurmeesters van tin en van ijkmeesters te Leeuwarden. Hij beschrijft hoe, dankzij de initialen in een tinmerk, de gieter kan worden opgespoord.

Tijdens mijn onderzoek naar Friese maat en gewicht, kwam ik nog meer *kannegieters* en *tinnegieters* op het spoor. Vermoedelijk hebben niet alle hier genoemde gieters in de aangegeven jaren een eigen merk gevoerd (dit geldt voor de lijst van ondertrouwe tingieters, zij waren soms knecht bij een tingieter). Toch kan deze lijst van pas komen bij het determineren van merken met initialen op tinnen maten en loden gewichten. In *cursief* weergegeven namen en jaartallen zijn niet als zodanig in het artikel van Wassenbergh genoemd.

Uit de beroepenklapper op de inventarisboeken van Leeuwarden, 1550–1790:

Kannegieters: *Douwe 1584, Dirck Gerrijts 1610, Cornelis Jansen 1564.*

Tinnegieters: *Simon Abrams 1667, Pieter Nannes.*

Uit het Groot Consentboek 1580–1680:

Kannegieters: *Symon Abrahams 1669, Symon Beernts 1647, Ryurdt Dircx 1584, Dirck Gerrijts 1594, Tiaerdt Gerrijts 1653 en 1662, wijlen Gerryt Lewerts 1632, Meinardt Simons 1629, Lambert Tonis 1608 en 1616, Zelis 1625.*

Tinnegieters: *Tiaerd Gerrits 1636 en 1657, Pieter Nannes 1619, Wiebe Rinties 1629 en 1631, Meinert Simens 1631.*

Uit de beroepenklapper op de studiezaal van het Gemeentearchief te Leeuwarden, ondertrouw van tinnegieters:

1598 Pyeter Nannesz., 1602 Wybe Douwesz., 1603 Gerryt Hindrixz., 1605 Lambert Tonisz., 1610 Eepe Jansz., 1611 Jan Ariensz., 1622 Meinard Simonsz., 1630 Jan Gadies, 1630 Tiaard Gerrijts, 1632 Simon Beernts, 1637 Adam Bruyn, 1658 Simon Abrahams met de weduwe van Jelle Annes, 1658 Syerck Ulckes, 1661 Beern Simens, 1667 Gowert Tiaerds, 1667 Taecke Tiaerds, 1667 Broer Jacobs.

Bij het spitten in de fotocollectie van R.J. Holtman werden de volgende merken gevonden op loden gewichten uit Leeuwarden. De initialen (en de soms afgeslagen jaartallen) komen aardig overeen met de namen uit de bovengenoemde lijsten.

Ryurdt Dircx (Ruijerd Dirxz) te Leeuwarden, ...-1581-1604-...

Gevonden op een loden gewicht van $\frac{1}{3}$ mark (= 1 mark van 212,28 g). Gegoten in de kom van een sluitgewicht. Massa en afmetingen: 70,76 g; Ø grondvlak 27-28 mm; Ø boven 22 mm; hoogte 11 mm. Collectie J.R. Henstra.

Simon Abrams (Symon Abrahams) te Leeuwarden, ...-1667-1698-...

Gevonden op een loden gewicht van een achtste pond. Verder gemerkt met de leeuw van Leeuwarden en het jaartal 1676 in een rechthoek. Massa: ± 60 g. Collectie Stichting Streekmuseum Tietjerksteradeel, Bergum, depotnr. 911420.

Simon Abrams (Symon Abrahams) te Leeuwarden, ...-1667-1698-...

Gevonden op een loden gewicht van een pond (opschrift 'I'). Verder gemerkt met de leeuw van Leeuwarden, gekroond met het jaartal 1689; een jaartal 1691 in een rechthoek (met puntjes op de cijfers 1). Vermoedelijk gegoten in de kom van een sluitgewicht (sierringen over de zijkant en midden boven op het gewicht een knobbelkje). Massa en afmetingen: 493,18 g; \varnothing grondvlak 51 mm; \varnothing boven 40 mm; hoogte 29 mm. Collectie Fries Museum, Leeuwarden, depotnr. FM494M.

Pieter Nannes te Leeuwarden, ...-1603-1631-...

Gevonden op een loden plaatje, onregelmatig rond. Massa: 5,1 g. Collectie M.A. Holtman.

Pieter Nannes te Leeuwarden, ...-1603-1631-...

Gevonden op een tinnen lepel. Collectie Fries Museum, Leeuwarden, depotnr. 2957. Beschreven in *Wassenbergh*, p. 10, afb. 14.

Jelle Annes te Leeuwarden, ...-1641-165?-...

Gevonden op een loden gewicht van een achtste pond. Verder gemerkt met de leeuw van Leeuwarden, gekroond door het jaartal ...65... (165...); in een rechthoek het jaartal 165... Dit gewicht is nogal gecorrodeerd, het merk is rechtsonder sleets (daarom hier gekarteld weergegeven). Bodemvondst Oostermeer. Massa: 53,2 g. Collectie M.A. Holtman.

Boekbesprekingen

G.M.M. Houben

Ellen und ihre Vergleichenungen

E. Pfeiffer, St. Katharinen, 1990, 147 pp., prijs DM 36.

Dit is een aanvulling op de twee eerdere boeken over lengtematen van de onlangs gestorven prof. Pfeiffer. Zij vergelijkt op een systematische manier – waar men wel even aan moet wennen – alle haar bekende ellematen en dat zijn er nogal wat. Zij betreft in haar vergelijking ook Nederlandse gegevens. Bijzondere aandacht krijgt de lange Brabantse of Antwerpse el, met de vele bijbehorende literatuurvermeldingen. Een gedetailleerde inhoudsopgave en een uitvoerig plaatsnamenregister vergemakkelijkt het opzoeken van speciale ellen. Het is een der zeer weinig betrouwbare boeken over dit moeilijke onderwerp; het is in onze bibliotheek aanwezig.

Die frühe Geschichte der Mettler-Waage

H.R. Jenemann, St. Katharinen, 1992, 123 pp., prijs DM 29,80.

Jenemann is dé deskundige op het gebied van laboratoriumbalansen. Het aantal van zijn publicaties is indrukwekkend. In dit boek beschrijft hij het ontstaan en de ontwikkeling van de beroemde substitutiebalans met één weegschaal en een uiterst gevoelige electromagnetische evenwichtsinstelling. Het geheel is voorzien van vele foto's en technische tekeningen. Voor wie hierin is geïnteresseerd, een bijzonder boeiend verhaal. Jammer is dat de ruzie tussen de uitvinder ing. Meier en directeur Mettler zo uitvoerig wordt behandeld, al lijkt een eerherstel voor deze uitvinder wel op haar plaats. Het boek is aanwezig in onze bibliotheek.